

na str. 237. A ne da bi zamenjal eno samo besedico, bi mogel doseči ugodnejši estetski učinek ter bi prizor vse nazorneje zaživel pred bralčevimi očmi, če bi le za spoznanje izpremenil stavkovni red: »Jana se je iztrgala iz njegovih rok. ‚Marko, pusti, naj povem do konca!‘ je spregovorila. ‚Lepo mi je bilo...‘« — itd. V seznam Ingoličevih izraznih ohlapnosti spada tudi prepogosta raba veznika »pa«, ki po vsem videzu neredko izvira iz stilistične zadrege.

Kljub navedenim pridržkom je treba naposled ponovno poudariti, da pomeni »Na splavih« pomembno stopnjo v pisateljevem umetniškem razvoju. Ingolič, ki ga glede resnega pojmovanja pisateljskega poklica doseže malokateri naš mlajši pripovednik, se polagoma, toda zelo zanesljivo razvija v eno najizrazitejših osebnosti naše povojne proze in pričujoče delo se kljub vsemu uvršča med najzanimivejše in najtehtnejše plodove slovenskega romanopisja poslednjih let.

Ivo Brnčić

FRANA ERJAVCA »ZBRANO DELO« IV. Uredil dr. Anton Slodnjak. — Videti je, da je Fran Erjavec tudi še danes zanimiv in aktualen. Njegova proza je klena in slikovita, vseskozi doživljena, njegov jezik nenavadno čist. Gotovo je res, da predstavlja še posebno za svoj čas nenavadno kulturno dejanje. Menda je pisal Erjavec z Josipom Stefanom vred res »najboljšo slovensko prozo svoje dobe« (P. Grošelj v Proteu, št. 6—7). Današnja mladina pa sega po Erjavcu predvsem radi predmeta, s katerim se je ta naš prvi zoolog-učenjak bavil vse življenje: radi prirodoznanstva, ki ga je umel tako lepo podajati v poljudni obliki. A čeprav je založba z urednikom in sodelavcem vred brez dvoma opravila lepo in veliko delo, čeprav so knjige dragocen dokument Erjavčevega slovstvenega udejstvovanja, vendar te izdaje ne moremo biti vseskozi veseli. Služila bo zelo mnogim učiteljem kakor učencem, a prav s te, prirodopisne strani se nam javljajo pomisleki.

Najprej: Erjavec je posvetil svoje sile pretežno prirodopisju, težišče te izdaje pa je vseskozi literarno. Sam urednik pravi v uvodu k prvemu delu o Erjavcu: »Zavedal se je, da tvori leposlovje sicer najvišjo obliko (podčrtal por.) kulturnega izživljanja nekega narodnega organizma...«. Te izjave mnogi gotovo ne bodo hoteli podpisati in tudi jaz se energično branim sprejeti nazor, da bi bilo udejstvovanje v kateri koli drugi umetnosti nujno nižje vrste, kakor udejstvovanje v literaturi — isto pa velja tudi za znanosti. Možje kakor Newton, Lamarck, Pasteur ali Mendeljejev i. dr. so gotovo v vsakem oziru enakovredni genijem literature in drugih umetnosti. A čeprav je znanstvenik »svečenik in glasnik vse človeštvo objemajoče znanstvene resnice« (P. Grošelj Proteus 6—7), vendar ni mogoče reči, da znanstveno delovanje ne vpliva bistveno na narodno življenje. Največji znanstveniki so potrebovali pri svojem delu zelo mnogo čustva in fantazije. O skromnih znanstvenih delavcih pa je mogoče le reči, da je njihovo delovanje na splošno bolj koristno, kakor delovanje le povprečnih umetnikov. Vzrok temu je veličina objektivne resnice, kateri so se skušali marljivo in vestno približati. Zato se ne moremo strinjati z urednikom, ako govori v istem uvodu naravnost o »prirodopisni Schmidtovi in Dežmanovi psihozi«. Slovenci moramo biti tujerodcu, Pešernovemu prijatelju Ferdinandu Schmidtu le hvaležni, da je svoje neutrudno delo posvetil naši domovini in postal tako faktično naš rojak; celo kasnejši odpadnik Dežman ima za nas brez dvoma zasluge.

Pretežno literarna usmerjenost te izdaje Erjavčevih del je vplivala na to, da je ostala v prirodopisnem oziru nezadovoljiva in to kljub temu, da sta z urednikom sodelovala dva prirodopisca, Božidar Podnebšek in Rafael Bačar. Omenjena pri-

rodopisca sta deloma dodajala članke, deloma sta dodajala kritične opazke. Te kritične opazke stoje na koncu knjige in ne pod črto. To kaže sicer spoštovanje do Erjavčeve besede, ne poveča pa čitljivosti obširnega Erjavčevga dela, ki je v nekaterih ozirih vendar že občutno zastarelo. Ne morem si predstavljati neinformiranega čitatelja, ki se ne bi utrudil pri iskanju teh opazk, ki niti niso vedno na informativni višini. Prav tako založništvo najbrže ni imelo sredstev, da bi Erjavcu priskrbelo primerne ilustracije — ki pietete do pisatelja gotovo ne bi motile. Slike, ki so v teh izdajah Erjavčevih spisov, so stare mnoga desetletja. Zdi se, da so iz dela: Ferdinando Sordelli: *Atlante zoologico*. In če pravi urednik Slodnjak v uvodu, da Erjavčevo delo mestoma »prekaša nemško Brehmovo delo«, te lepe pohvale ne moremo biti prav veseli. Brehm je imel namreč na razpolago sijajnega risarja živali, ki je njegovo veliko delo »*Illustriertes Thierleben*« zelo lepo opremil. Lahko trdimo, da so kljub izvrstnemu tekstu ilustracije zelo pripomogle k velikemu uspehu te knjige. Tudi moderne naravoslovne knjige si ne moremo misliti brez dobrih ilustracij. Prirodopis se bavi z oblikami v svetu, ki nas obdaja, beseda pa je v vsakem primeru slabša kakor slika, ta pa gotovo spet slabša — kakor sam predmet.

V pričujočem IV. zvezku Erjavčevega zbranega dela je Rafael Bačar dopolnil Erjavca s poglavjem o ribah. To poglavje obsega skoraj 160 strani, je torej precej obširno; prav proti temu poglavju pa bi lahko imel človek najbolj tehtne pomisleke. Seveda Bačarju ne more nihče prav zameriti, da po plastiki pripovedovanja in stila večinoma daleč zaostaja za Erjavcem, manjka pa mu tudi tista sočnost, ki jo daje naravoslovnim spisom lastno doživetje — neposredni stik z naravo. Kljub avtorjevemu zatrdilu, da »je na mnogih pregledih naših vod ugotovil marsikaj«, ostane to poglavje o ribah zelo izrazita kompilacija ne posebno številnih del.

Bačar pravi, »da ni mogel in tudi ne bi hotel slediti samo enemu avtorju.« Tako početje pa bi bilo tudi nedopustno. Od modernega avtorja poljudno znanstvenega spisa pa bi lahko po pravici pričakovali, da je sledil lastnim opazovanjem in čim večjemu številu domačih in tujih strokovnjakov. In tu je kmalu razvidno, da avtor niti ni uporabljal vsega, kar je človeku v Ljubljani (kaj šele v državi) dosegljivo in tudi svojih virov ni uporabljal sistematski, temveč na način, o katerem bi mogli reči, da je površen.

Neprijetno je, da so že v uvodu imena nekaterih zoologov pisana napačno, tako Mušić nam. Mršić, Šoljen nam. Šoljan, Tesse-Doflein nam. Hesse itd. Prav tako ni popoln seznam domačih »ribjih« avtorjev. Med laže dosegljivimi publikacijami manjka n. pr. zelo tehten Hadžijev članek o razprostranjenosti rib (v »Narodni enciklopediji«) in Zaplata-Taler: *Ribe Sarajeva i okoline*. Mogoče bi zaslužil omembo tudi Girometta.

Podrobna kritika teksta spada brez dvoma v strokoven list, zato jo bom na moč skrajšal. Včasih avtor radovednost zbuja, pa je ne uteši. »Žuželke n. pr. znavajo stvari, o katerih se navadnemu človeku komaj sanja.« Katere so te stvari? Isto je, če govori n. pr. o Beebejevih odkritjih fantastičnih bitij, ki jih niti ne opiše, kaj šele, da bi jih narisal. V tekstu so manjše in večje netočnosti. Med manjše spada n. pr., da so somi in tuni »debela, močna, trebušasta bitja«. (Stran 148.) Moram priznati, da nisem videl niti enega soma, ki bi živ ali dobro prepariran zaslužil naziv »trebušasto bitje«. Bačar piše (str. 196): »Zanimivo je, da si užete ribe izpraznijo želodec, misleč najbrž (!!!), da se bodo s tem rešile.« Ta »misleč najbrž« bi zaslužil obdelavo zase; mislim namreč, da takrat, ko je človeku slabo, misli njegov želodec zanj itd. Ne glede na to pa stavek tudi ni vedno

točen: sam sem videl, kako je požrešna jadranska (bežmek) riba goltala tudi še — v ladji, izven vode in na ribičevem pladnju. Napake pa so tudi pri tehtnejših ugotovitvah. Gotovo Bačarju ni mogoče zelo zameriti, ako ponavlja trditev nekaterih avtorjev, da služi tako zvani Webrov aparat (to je vrsta koščic in kit, ki n. pr. pri krapu spajajo vzdušni mehur z labirintom) predvsem sluhu. Proti temu sicer govori mnogokaj; tako prav tiste ribe, ki proizvajajo najglasnejše tone, ki »bobnajo«, nimajo Webrovega aparata, dokazano je tudi, da ribe brez »aparata« tudi slišijo, čeprav slabše itd. Vprašanje pa tudi za tehtne strokovnjake ni docela rešeno. Da ribe ne slišijo s tem organom, misli n. pr. N. S. Hranilov, najbolj temeljit anatom W. aparata, pri nas pa dr. V. Mršič, zelo temeljit anatom in ribič, čigar razprave so dosegljive v Zagrebu, posebno še popularna, nemško pisana: »Bau und Lebensäusserungen des Fischkörpers«. (Časopis: Der Sportfischer. 1933—1935). Rusko razpravo Hranilova ima univerza v Ljubljani (zool. institut).

Zelo hudo pa je, če Bačar ponavlja mnenje, da se riba v vodi dviga in spušča tako, da nekoliko razširja ali stiska mehur. (Str. 171.) To mnenje (ki ga najdemo sicer tudi še v srednješolskem učbeniku zoologije) je danes zastarelo. Že pred precejšnjim časom je dokazal Francoz Moreau, da riba ne more razširjati ali stisniti mehurja in si tako pomagati pri plavanju. Riba je pri tem pasivna, lahko pa vsebino svojega mehurja le polagoma poveča ali — če ima oddušek — hitro zmanjša. Zadevne poskuse sem deloma sam videl pri prof. dr. Seliškarju na fiziološkem inštitutu univ. v Ljubljani, in tja, do Zaloške ceste, bi se bil moral tudi potruditi Rafael Bačar, da bi dobil referat S. Baglionija o Moreauju (ki so se mu pridružili tudi drugi avtorji (n. pr. Hall). Temeljna razprava ima naslov: S. Baglioni: Zur Physiologie der Schwimmblase der Fische. (Zeitschrift f. allg. Physiologie. 8. Bd. 1908.)

Naj bo dovolj. Lahko se tolažimo z mislijo, da so naše razmere težke in da je popularno naravoslovje tudi skoraj povsod drugje v Evropi v zastoju. Zanimivo bi bilo, če bi mogli za to zastajanje poleg materialnih razlogov krize in znižanja življenjskega standarda najti tudi psihološke. Mogoče je imelo naravoslovje v 17. in 18. stoletju iste duševne korenine, kakor racionalizem, ki se je veselil lastnega razsojanja in opazovanja, kar ga je privedlo daleč od avtoritet srednjega veka. Tak je bil duh prosvetljenstva, ki je končno našel svoj izraz v francoski revoluciji. Zato je vsaj zanimivo naključje, da je bil Brehmov prednik Buffon tudi predstavnik nauka o razvoju živih bitij. Duh »prosvetljene« dobe, ki je uživala v geometrični eksaktnosti, in duh humanizma je živel tudi še skozi romantiko. Kakor v Buffonu, tako je bil živ v Brehmu in tudi v našem Erjavcu. Mogoče je, da bi zanimanje za naravoslovje tudi pri nas spet oživel. To bo mogoče samo na širši in eksaktnější podlagi. Ne moremo si misliti, da bi oživel v današnjih časih krize in obupne duševne neorientiranosti.

Branko Rudolf

ČESKÁ A SLOVENSKÁ LITERATURA, DIVADLO, JAZYKOZPYT A NÁRODOPIS V JUGOSLAVII. BIBLIOGRAFIE OD R. 1800 do 1935. KNIHY A ČASOPISY. SESTAVIL DR. OTON BERKOPEC. PRAHA 1940. NAKLADEM SLOVANSKÉHO ÚSTAVU. — V času, ko so domalega pretrgani tradicionalni stiki med slovanskim jugom in Čehi, je izšla v Pragi prva knjiga najvažnejšega materiala za njihovo 135 letno zgodovino: bibliografsko delo našega rojaka dr. Otona Berkopca. Pisec je začel zbirati material za knjigo, ki je sedaj pred nami, v letu, ko je bilo v polnem razmahu delo za medsebojno zblíževanje v smislu starega Kollárjevega programa in sodobnih, znanstveno utemeljenih smernic. Škoda je, da ga ni mogel zaključiti z letom 1938., ki je postalo mejno leto češke zgodovine